

Nutuk'un Dil ve Üslup Özellikleri

Cumhuriyet tarihinin önemli kaynaklarından olan Nutuk, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin ilk Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'ün yazdığı ve 15-20 Ekim 1927 tarihlerinde, Halk Fırkasının ikinci kurultayında günde ortalama 6 saat olmak üzere toplam 36 saati aşkın bir sürede okuduğu metindir. 1929 yılından itibaren Fransızca, İngilizce, Almanca tercümelemlerin yanı sıra "Yeni Türkiye'nin Yolu" adıyla Rusça çevirisi de yapılmıştır.

Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu olan Atatürk, eski bir Türk geleneği olan geride kalanlara yaşananlar, alınması gereken dersler ve gelecekteki muhtemel tehlikeler hakkında bilgi veren bir vasiyetname bırakan Oğuzların atası Oğuz Han gibi davranarak Nutuk'u hazırlar. Özellikle Kurtuluş Savaşı sırasında yaşananları -tekrar yaşanmaması için- bir bütün halinde milletine aktarmak ister ve bunu gelecek nesillere karşı bir görev olarak görür.

Titiz bir şekilde hazırlanıp okunan Nutuk, 19 Mayıs 1919'dan 1926 yılı sonlarına kadar geçen süre zarfında Atatürk'ün olaylar ve şahıslar hakkındaki kişisel değerlendirmelerini yansıtır. Yeni rejimin durumu, yapılan devrimlerin yöntemi, başlangıç ve gelişme safhaları, maruz kaldığı tehlikeler ve sonuçları üzerinde durulur. Ayrıca Kurtuluş Savaşındaki silâh arkadaşlarıyla yollarının ayrılması ve bunların önemli bir kısmının yer aldığı Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının kapatılması, ardından İzmir suikastının yarattığı gerilim, İstiklâl Mahkemesi yargı ve uygulamaları hakkındaki iç ve dış eleştirilerin verdiği rahatsızlık karşısında yapılanların izahı ve savunulması gereği de öne çıkarılır.

Atatürk'ün üst düzey bilgi birikimine sahip bir Osmanlı aydını olarak hazırladığı Nutuk'ta kullandığı dil, İmparatorluğun son döneminde aydınların başlattığı millî dil ve millî edebiyat akımının bir ürünü niteliğindedir. Günümüz Türkçesine göre ağır ve anlaşılması zor görülsede aslında Atatürk'ün yettiği dönemin milliyetçi aydınlarının kullandığı sade ve akıcı bir dille yazılmıştır. Anlatılan konuların gerektirdiği yerlerde diplomatik dilin yansımaları olan Arapça ve Farsça tamlamalar mevcuttur.

İyi derecede Arapça ve Farsça bilgisi olan Atatürk, ailesinden gelen dinî bilgisini de kullandığı Nutuk'ta 184 kez dinî nitelikli söz ve söz gruplarına yer verir. Bu kalıplaşmış anlatımlar içerisinde en çok *Cenab-ı Hak*, *inşallah*, *maazallah*, *elhamdülillah*, *Bimennihilkerim*, *Fahr-i âlem Efendimiz*, *Lehülhamd* vb. ifadeleri tercih eder.

Türk hitabet sanatının önemli bir eseri olan Nutuk, Atatürk'ün konuşma ve yazma sanatına olan hâkimiyetini gösterir. Okunmaya başlandığı sırada nezaketiyle bilinen büyük lider, *Efendiler!* diye söze başlar ve uzun sürecek olan konuşmasından dolayı başışlanmasını diler. Dinleyicilerine hitaben, toplam 80 defa da, *müsaade buyurursanız*, *canınız sıkılmazsa*, *müsaadenizi rica ederim*, *sizi yormazsam*, *takdir buyurursunuz*, *müsaadelerinizle*, *tahammülünüze sığınarak*, *tahammülünüzü suistimal etmekten korkarım* gibi kibarlık bildiren ifadeler kullanır.

Güçlü bir karaktere sahip olan Atatürk Nutuk'ta, anlatıcı olarak 425 defa "ben" zamirini tercih ederek olaylarla ilgili kişisel bir takım yargılarda bulunur. Böylece 1919-1927 yıllarında geçen olaylardaki kendi rolünü ve sorumluluğunu sergilemek isterken Nutuk'u sahiplenme konusundaki kararlılığını da gösterir.

"Ben" sözcüğünü sık kullanan Atatürk'ün 139 defa "biz" zamirini açık ve gizli özne olarak tercih ettiği cümlelerin, özellikle Millî Mücadelenin kazanılmasına yönelik olayların dile getirildiği kısımlarda yoğunluk kazanması dikkat çekicidir. Bu da başarıların tek başına gerçekleşmediğinin farkında olduğunun ve diğerlerinin emeğinin kıymetini bildiğinin bir göstergesidir.

Atatürk'ün *ordu* ile *millet* ve *halk* kelimelerini birlikte kullanması tesadüf değil, bilinçli bir tercihin sonucudur. Bu yaklaşımla ordu-millet bütünleşmesinin sağlanması amaçlandığı gibi, Millî Mücadelenin kazanılmasında hangi güçlere dayanıldığı da ortaya konulmaktadır. Ayrıca *vatan* ve *istiklâl* gibi kavramların da ordu ile birlikte ve sık kullanılmasıyla, ordudan beklentilerini vurgular.

Atatürk Nutuk'unda *Türk* adını -126'sı ana metinde, 56'sı belgelerde olmak üzere- 182 defa kullanır. Türk milleti için, *zavallı*, *mağdur*, *bedbaht* ve *mazlum* gibi sıfatlar kullanan Atatürk, bu nitelemelerle Milli Mücadele döneminde Türk milletinin uğradığı haksızlığı göstermek ister ve dikkatleri o dönemde yaşanan sıkıntılara çeker.

Nutuk'ta, birçok defa geçen *Vahdet-i Millîye* sözü ile sadece milli birlik ve beraberliği sağlamak konusuna büyük özen gösterdiğini vurgulamakla kalmaz, aynı zamanda milli bütünlüğü tehdit edici her türlü oluşuma da karşı çıkar. İki dilli bir ortam olan Selanik'te büyüyen Atatürk'ün diller ve etnik kökenlerle ilgili ön yargıları bulunmaz. Ülkedeki azınlıklar için rencide edici sözler sarf etmekten kaçınan Atatürk, birtakım olumlu sözler ile Anadolu'da yaşayan farklı etnik gruplardan gelen herkesi bir arada tutmaya da ayrıca özen gösterir. Diğer etnik kökenlerden bahsederken kullandığı kelimeler olumlu veya olumsuz olaylara göre değişir. Özellikle isyanlardan bahsederken etnik köken yerine doğrudan kişileri hedef gösterir. Toplam 31 defa *Kürt* kelimesini kullanan Atatürk bu kelimenin yanında en sık *Türk* kelimesini tercih ederek bir bakıma "Kürtlerle-Türkler birleşti" şeklinde bir yorum yapar. Bu birlik ve beraberlik düşüncesi, daha sonra *Atatürk milliyetçiliği* olarak tanımlanacak olan ideolojiye dönüşür. Türk milletini ırk veya din esasına dayandırmayan bu ideolojiye göre kendini bu ülkeye ait hisseden herkes *Türk* kabul edilir.

Atatürk gayrimüslimlerden bahsederken, Hristiyan azınlıkların kurdukları örgütler ve yabancıların da desteğiyle, Anadolu'da Rum ve Ermeni azınlıkların çıkardığı isyanlara bakışı olumsuzken bile ötekileştirmelerden kaçınarak tedirgin veya tehdit edici sözler sarf etmez. Geçmişte pek çok sorun yaşanan bölgeleri ve insanlarını suçlamaz ve sadece doğrudan sorumlu gördüğü kişiler üzerine gider. Bu nedenle buralardan bahsederken bölge halkına övgüyle hitap eder. Mesela, *Pek hamiyetli ve muhterem olan Trabzon halkı* diyerek Trabzon'u ve *İstanbul'un muhterem ahalisi* ile İstanbul'u taltif eder.

Nutuk'ta Atatürk'ün Türk tarihinin önemli şahsiyetlerinden olan Fatih Sultan Mehmet'i gayrimüslimlere karşı hoş görüşü nedeniyle övdüğü görülür. Bu durum, Osmanlı padişahlarına karşı bir ön yargısının bulunmadığını ve eleştirilerinin kişilere yönelik olduğunu gösterir. Ülkesine hizmet etmiş Osmanlıları överken bazı kişilerle ilgili olarak bir takım olumsuz nitelemeler görülür. Bu olumsuz ifadelerin, onların Kurtuluş Savaşı sırasında ve sonrasındaki ihanet içeren tutumlarından kaynaklandığı tahmin edilebilir. En ağır ifadeleri kullandığı kişiler, Padişah Vahdettin, Çerkez Ethem, Damat Ferit Paşa gibi genellikle siyasi ve askeri kimliklerdir. Atatürk'ün suçlama ve hakaret içeren sözleri *asi*, *hain*, *alçak*, *adi bir mahlûk*, *aciz*, *bi-idrak*, *bi-şuur*, *gafil*, *cahil*, *zavallı*, *cani*, *vatan haini*, *ahmak*, *din ve milletlerini satmış*, *hayâsız*, *küstah*, *serseri* gibi bugün için aşırı sayılmayan bazı olumsuz ifadelerdir.

Dış dünyayı yakından takip eden Atatürk, yurt dışında Türkiye ve kendisi hakkında çıkan olumsuz haberleri Nutuk'ta değerlendirir. Bu değerlendirmeleri dinleyicilerle paylaşmaktan kaçınmaz ve kişisel algılamaz. Mesela, 29 Eylül 1928 tarihinde *The Daily Telegraph* gazetesindeki bir makalede kendisi ile ilgili yazılan olumsuz ifadeleri mecliste okuyarak cevap verir. Atatürk'ün mecliste yaptığı bu tür paylaşımları, karakterinin en belirgin özelliği olan öz güveninin bir göstergesidir.

Sonuç olarak Nutuk, Türkiye Türklerinin atası Atatürk'ün gelecek kuşaklar için nasihatlerinden oluşan bir vasiyetname

niteliğindedir. Değindiği konular ve değerlendirmeleri, öz güven, vatanseverlik gibi belirgin kişilik özelliklerinin bir yansımasıdır. Biçim açısından bir edebî metin olmasa da Türk dilinin hitabet sanatına ait seçkin bir eserdir.

Sevim YILMAZ ÖNDER

KAYNAKÇA

Ağca, Hüseyin, “Atatürk’ün Büyük Nutuk’unda Geçen Milli Kimlikle İlgili Terim ve Söz Gruplarının Analizi”, **Yetmiş Beşinci Yılında Büyük Nutuk’u Anlayarak Okumak Bilgi Şöleni** 17-18 Ekim 2002 Ankara, Bildiriler Kitabı, Yay. Haz.: Dursun Ayan, M. Alper Parlak, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2003, ss.106-110.

Atatürk, **Nutuk**, İş Bankası Yayınları (Günümüz Türkçesiyle Aktaran Nur Özmel, Pınar Güven), İstanbul 2016.

Binyazar, Adnan, “Söylev Türü ve Atatürk’ün Söylevi”, **Türk Dili, Okunuşunun 50. Yılında Söylev Özel Sayısı**, S. 314, Ankara, 1977, ss.356- 362.

Göçgün, Önder, “Hatip Atatürk ve Atatürk’ün Büyük Nutuk’taki Hitabet Sanatı”, **Yetmiş Beşinci Yılında Büyük Nutuk’u Anlayarak Okumak Bilgi Şöleni** 17-18 Ekim 2002 Ankara, Bildiriler Kitabı, Yay. Haz.: Dursun Ayan, M. Alper Parlak, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2003, ss.169-181.

Korkmaz, Zeynep, “Atatürk ve Nutuk” **Türk Dili, Okunuşunun 50. Yılında Söylev Özel Sayısı**, S. 314, Ankara, 1977, ss.390-398.

Onaran, Mustafa Şerif, “Atatürk’ün Söylevci Kişiliği Anlatım Gücü”, **Türk Dili, Okunuşunun 50. Yılında Söylev Özel Sayısı**, S. 314, Ankara, 1977, ss.501-509.

Uzun, Hakan, **Atatürk ve Nutuk**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2006.

21/11/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/nutukun-dil-ve-uslup-ozellikleri/?pdf=3427> adresinden erişilmiştir